

Иван Вазов
Михал Чонин

Ето какво ми разказа г. К. в Градската градина:

Бях се наскоро завърнал от емигрантство в Русия.

Една юнска вечер, подир вечеря, дойдох тука да прекарам приятно няколко време при свирнята на циганския оркестър.

Беше още рано, та посетители почти съвсем нямаше.

Едвам ми донесоха кафето, зададе се насам един господин, моя пора, добре облечен, приближи ме и свойски си подаде ръката.

И аз му подадох моята, зачуден малко.

– Добър вечер! Не познавате ли ме? – попита той усмихнато и принудено.

– Не мога да се сетя, извинете – рекох аз.

– Как? Михал Бежаров? – допълни непознатият.

– Не съм чувал това име.

– Да, да, да! – изсмя се той, – тогава ме викаха просто Михал Чонин в училището... Не помните ли? Ние бяхме съученици.

Името Михал Чонин изправи веднага в паметта ми образа на един мой съученик и приятел от преди трийсет години, отдавна забравен съвсем.

– Радвам се – казах аз с непритворено удоволствие и приканих стария приятел да седне.

* * *

Аз го гледах сега под осветението на лампите и никак не можех да позная в тоя повяхнал човек, с поглед скърбен, с лице бърчаво, изобразено от грижите на живота, моя едновременшен школки другар, пъргавия, яския, жизнерадостния юноша, с когото делях игри, ученишки буйства и често – наказанията с дрянова пръчка за тях.

Той се викаше тогава Михал Чонин, беден сирак, носейки името на майка си Чона, защото баща му бе умрял преди добиването му. Как го обичах тогава?

И докато той ми говореше за едно, за друго от далечното и близко минало, аз, отговаряйки му само с къси „да“ и „не“, унасях се мислено в оная непрежалена епоха на чисти радости и безгрижни вълнения, свързани с живота на ученика. И спомените ми възкръсваха на рояци, ясни и пленителни, за борбите, лудориите на безпечните палави юноши, които бяхме тогава, ние, сериозните сега мъже, претоварени от грижи, рано застарели, обезкуражени от измамите на горчивия живот.

И докато Михал Бежаров ми говореше, аз се виждах с Михал Чонин – покатерени по черешите в нашето лозе, или брулейки незрели

ябълки по клоновете, надвесени над пътя от някоя чужда градина; виждах игрите ни на „роби“ въз голата рътлина отвън селото, гонейки се в шумни дружини, боси – ние не знаехме обуца, – запъхтени, с изплезени езици; или зимно време, мръзнейки на двора по часове недалечно от един запънат в тора капан, издебвахме улавянето на някое врабче, което похитро от нас, отказваше се да клъвне коварното зрънце, турено за стръв; или бягахме от уроците по аритметика на циганите в колибите, търпяхме геройски студове и пренасяхме геройски после бойовете...

Ето един път ни запряха под одъра в училището, в пълна тъмнина, за наказание, че бяхме пуснали едно жабче в измлака на страхливия наш даскал... Михал замаяка като котка в затвора, за да подплаши избобилните мишки, там и разсмая учениците и самия учител, който ни освободи, за да може спокойно да свърши урока... Тия лудости – когато бяхме в пригответелното училище.

По-после, долнокласници, ние вилнеяхме цели дни по кърища, по долини и урви, зле учехме уроците, ядяхме киселец, пушехме цигари от сух орехов цвят, къпехме се във вировете под планинските водопади в една вода с температура близо до нула градуса, с бузи пресинели, без да ни втресе...; огласявахме балканските долове с бунтовни песни и класното училище в отсъствие на учителя; или обучавахме ръката си в мерене, лучейки с камъни гробищата зад черквата в училищния двор.

И чрез тия бесни салмувания ние, без да знаем, поемахме издълбоко талози от животворен планински въздух, развивахме мишците си, закалявахме нежния си организъм, може би и духа за по-леко противодействие на бъдещите жизнени несгоди... и допълняхме празнината в училищната програма, дето имаше риторика, пиитика, патология – бог да прости добрия ни учител П...! – а гимнастика нямаше.

* * *

И онова минало повече и повече въставаше пред мене благодарение на Михаля Чонин. Аз се зарадвах, като гледах стария, забравен приятел от детинската и юношеската възраст. Той ми ставаше сега близък, сроден, окръжен с обаянието на спомените ми. Когато най-после се измъкнах, освежен от техните вълни, аз го заразпитвах за живота му, за положението му и той с умилена излиятелност ми повери несветлото си, тъжно житие, което се четеше по лицето му.

Напуснал училището една година преди мене. Вуйчо му, обущар в село, го турил в дюкяна си да го учи занаят. Научил Михал обущарството и работил до Освобождението. После напуснал тоя занаят, за да

вземе участие в повдигането финансите на Източна Румелия в качеството си на бирник в Панагюрище. Но един ден панагюрци изгонват с тояги и с брадви бирника си под предлог, че те са изгорели във въстанието и земята им ражда само дренки, та няма от какво и за какво да плащат даждие... От Панагюрище минал не помня в кой град на областта, дето служил по просвещението и се оженил щастливо за една вдовица, която му донесла зестра два дюкяна и пет момичета от първия си мъж. Михал не се ограничил само с тая скромна деятелност: той се намесил и в политиката, зел участие и в Пловдивския преврат на 6 септември, а по време на Сръбско-българската война станал вестникар, за да подкрепи народния дух в борбата. Бил после съдебен пристав, полицейски пристав, околийски началник. Тая служба е била апогеята на неговото възвишение по обществената стълба, защото след това му тръгнало назад. Запрели го за някакви политически работи, а когато го пуснали, той гладувал няколко месеца без никакви средства за съществуване, после гладувал като отговорен редактор на някой софийски вестник, гладувал като избирателен агитатор. Едно счупено ребро в някакво сбиване при избор му останало само спомен от последното бурно поприще.

Трите му момичета и жена му се поминали. Двете му дъщери и един син ходели сега на училище.

– А сега как се поминуваш? – попитах го.

– Тъпчем земята – отговори Михал с горчива усмивка, като се поизчерви.

* * *

В това време се зададоха към нас двама мои познайници.

Като ги съгледа, Михал стана смутен, прости се с мене и си отиде бърже.

– Какво се разговаряхте с негова милост? – попита Ц., като ми подаде ръка.

– Беяров ми е стар приятел от детинство. От тридесет и повече години не го бях виждал, побъбрихме си.

– Нещо разправи ли ви?

– Тоест, какво?

– По политиката например.

– По политиката почти не говорихме.

– И добре сте сторили.

– Повечето време той ми разправяше биографията си. Но защо тия въпроси?

Другарят на Ц. подзе:

- Разказа ли ви биографията си до края?
- Близко дойде до него, но прибърза и си отиде.
- Като видя нас – каза той.

Аз го изгледах очудено.

- Но какво имате против него?

– Добре, аз ще ви доизкажа края на биографията му – каза горният и като се огледа предпазливо назад, дето много маси бяха заети от посетители, каза ниско:

- Бекяров е „адютантин“ сега.

- Адютантин? Какъв адютантин?

– Така наричаме сега полицейските шпиони, от които гъмжи градът.

- Предпазвайте се – забеляза другият.

Аз ги гледах смаян.

- Шпионин? Невъзможно!

– Шпионин е от няколко месеца – прибави Ц. – Завчера положително се убедих. Показаха ми по секрет разписките му в полицията и същия ден го ругах на улицата. Той се смути и побягна, както побягна и сега.

При това откритие аз се почувствувах зашеметен като човек, когото удрят с топуз по главата. Веднага си обясних знаковите на смущение у Михаля в края на беседата. По дланта на дясната ми ръка, с която бях стиснал неговата, усетих студени нервозни тръпки, като че бях фанал змия.

Бедният, нещастният!

До късно тая нощ не можах да заспя.

* * *

От тоя ден Михаля Чонин твърде рядко виждах, а съвсем рядко срещах. Той ме избягваше. При среща на улицата се втурваше в друга напечна улица. Срамуваше се от мене. Имаше още чувство за срам у него. А това значеше, че съвестта не беше умряла: умрял беше за обществото само човекът.

И аз се не можех, не исках да повярвам, че моят някогашен приятел – връстник Михал Чонин, нежният, живият, ясният Михал бе станал шпионин, бе достигнал до най-позорното нравствено падане. А очевидността беше тука нагло убедителна... Аз бих желал да не бягаше от мене, да опровергаеше страшното подозрение – и лесно щях да му повярвам... Но тоя бягаше от мене.

Съблазните на живота, нуждите му, поразите му, вихрите на обществените страсти бяха го рано изтръгнали от скромното, но сигурно убежище на честния труд, та да го фърлят в талазливото море на явния живот, с душа неподготвена за сурова борба и за съпротивление. Жалка играчка на случая, на хората, на фъртуните световни.

Бедният Михал!

Аз го презирах и го жалех.

За да изкара в тежката неволя залька си, той се бе оставил да се плъзне и халоса в едно блато от срам, срам, чиято тиня нищо не измива: нито поправлението, нито покаянието, нито даже подвизи.

Кражбата, която законите строго наказват – даже разбойничеството, даже злодейството, за което човешкият съд е немилостив, често могат да намерят извинението си в немотията, в нуждите, в лошия нагон или отхрана, в полудите на страстите – често даже намират пощада.

Шпионството – зловец двойник на предателството, – което никой закон не преследва, никой съд не наказва, не намира прошка в съвестите. За тоя позор няма милост.

Той беше шпионин! Той шпионуваше съгражданите си, приятелите си, роднините си!

Тоя Михал, както ми каза, има още три деца. Кога да е, случайно или от хорската жестокост ще чуят тия думи: „Баща ви беше шпионин!“ Какво щяха да почувствуват? Те щяха по-малко да настръхнат, ако им кажеха: „Баща ви беше убийца!“

Нешастникът!

* * *

Минаха се няколко месеца.

Един път получих едно писмо с непознат почерк, без подпис.

Авторът му, когото веднага познах, че е Михал Чонин, се обръщаше към мене със следните думи – аз ги предавам буквално:

„Когато се видяхме в градината, аз знам какво ви каза г. Ц. Извинявайте за моята погрешка (той наричаше това погрешка), но аз само заради децата, които бяха гладни и голи, та паднах в изкушението на дявола. Заради това много се срамувам от вази, когато например да ви срещна. Извинявайте, пропаднал човек съм, заради че се намирах в голяма нужда и в положение на сериозност (и бил е още вестникар?!). И затова дръзнах да ви напиша

настоящото писъмце, за да ми олекне малко на сърцето и по-добре да не съм се раждал. С почитание.“

Имаше нещо трагично в това безграмотно, несвързано писмо. Аз виждах, че човекът е загинал, безповратно загинал. У него съзнанието съществуваше за гнусотата на поведението му и му тежеше, но решителност да го напусне не се виждаше. Животът му посочваше толкова начини чрез честен физически труд да изкара прехраната си, колкото оскъдна и да бъде, но той го не виждаше.

Аз стъпках писмото.

Нещастникът!

* * *

Видях го още отдалеч, на дълги промежнини, два-три пъти, после го не виждах в София.

Вероятно премести се в провинцията, там да изпълнява мръсната си длъжност.

Аз го забравих.

Един летен ден се спуснах в Княжево от едно пеше пътуване до Злат?те мостове във Витоша. От камъняците едната ми обувка силно се разпра на носа и в първата градина, дето се спрях да почина, попитах за кърпач тъдява. Напътниха ме недалек, към едно дюкянче край пътя. Там заварих кърпача. Той с шило в почерняла ръка, с оваляна мешинена престилка, кърпеше внимателно с наведена глава един войнишки чизъм, стиснат в коленете му, едно хлапе изрязваше на масата му ивица от кожа.

Майсторът, както беше вдълбочен в работата си, не ме видя. Той си изправи главата и ме погледна само когато му казах: „Помози бог!“

Какво беше моето удивление, когато в тоя човек познах Михаля Чонин!

Той скокна стреснат, огледа се, побледня и направи неволно движение към вратичката в дъното, като да бяга, като човек, заварен в неприличен вид или в неприлична работа.

– Чакай, чакай, Михале – извиках аз, – дай да я стисна от сърце тая попукана, куражлия, честна сега ръка!

София, май 1901

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Надежда Владимирова

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4182>]